

Hoopvol, solidair en vreedzaam

Brief over waarden voor het katholiek onderwijs in Nederland

Onderwijsmensen zijn vaak zeer gedreven, of het nu gaat om bestuurders, schoolleiders, leerkrachten en docenten of ondersteunend personeel. Wat drijft hen? De vorming en de ontwikkeling van de leerlingen staan op de eerste plaats. Veel katholieke scholen vinden het belangrijk niet alleen goed taal- en rekenonderwijs te geven, maar ook aandacht te geven aan waarden die voortgekomen zijn uit de katholieke traditie, zoals samenwerking en respect voor de ander. Waarden-vol onderwijs is niet alleen een katholieke of religieuze zaak. Ook de overheid vraagt van de scholen om waarden over te dragen, zoals democratische waarden, acceptatie van diversiteit en gezond eten. Waarden uit de katholieke traditie kunnen bedding en kleur geven aan burgerschap en aan goed samenleven. De vraag is welke waarden in het bijzonder we in het katholiek onderwijs willen overdragen.

Leerkrachten en docenten geloven in de toekomst van hun leerlingen. In datgene waarnaar je streeft ligt ook je mensbeeld vervat. Sommige leerlingen zien als het uiteindelijke doel van hun schoolloopbaan dat ze later veel geld kunnen verdienen. Is dat het doel wat je aan kinderen in opvoeding en onderwijs wilt meegeven? Welk pedagogisch streven heb je in de opvoeding van een kind? Hoe vorm je kinderen tot betrokken en verantwoordelijke burgers? Als je de maatschappelijke en politieke veranderingen in ons land en wereldwijd ziet, wat wil je je leerlingen dan meegeven? Welke waarden wil je overdragen? En hoe doe je dat? Het is belangrijk dat in het onderwijs hierover telkens weer het gesprek wordt gevoerd.

Als impuls voor zulke gesprekken bieden wij u deze brief aan over enkele Bijbelse waarden die een universele betekenis hebben en die ook in onze tijd perspectief kunnen bieden. In deze brief belichten we zes waarden: hoop en vertrouwen, liefde en barmhartigheid, gemeenschap en vrede. Deze zes waarden zijn tegelijk christelijk en algemeen menselijk; ze dragen ertoe bij dat mensen tot bloei komen en ze zijn typerend voor een christelijk Godsbesef.

Deze brief is bedoeld voor iedereen die werkzaam is in het katholiek onderwijs: leerkrachten en docenten, bestuurders, conciërges en andere medewerkers zowel in het primair als het voortgezet onderwijs. De brief is de eerste in een kleine reeks, waarin actuele uitdagingen van het katholiek onderwijs centraal zullen staan.

De katholieke Kerk heeft altijd veel belang gehecht aan goed onderwijs. Dat is niet verwonderlijk. Jezus Christus was zelf een rondtrekkende leraar, een rabbi, die zijn leerlingen dichterbij God bracht en levenslessen gaf. Door zijn verrassende daden bracht Hij bij zijn leerlingen een leerproces op gang. Hij hield van het contact met zijn leerlingen en van een goed gesprek. Zo gaf Hij de leerlingen ruimte om hun vragen te stellen en kregen zij de ruimte om te groeien. Zelfs op één van de moeilijkste momenten van zijn leven vlak voor zijn gevangenneming, veroordeling en dood vroeg Hij nog enkele leerlingen om Hem te begeleiden. Het viel de mensen op dat Jezus een bijzonder gezag had; zelf bracht Hij in praktijk wat Hij zijn leerlingen leerde.

Waarden moeten aarden

Als het lukt om waarden als hoop en vertrouwen, liefde en solidariteit, gemeenschap en vrede, wortel te laten schieten in alle geledingen van de school, heeft dit een positief effect op de leerlingen en op de schoolgemeenschap en draagt het bij aan een betere samenleving. Daarbij is iedereen aan zet: kinderen, jongeren en volwassenen.

Waardenoverdracht gebeurt op twee niveaus: allereerst gebeurt het door de manier waarop je op school met elkaar omgaat en ten tweede door de waarden te thematiseren in gesprekken en in

andere werkvormen. Bijbelse verhalen en verhalen over heiligen, zoals Franciscus van Assisi, kunnen een goed uitgangspunt vormen voor gesprek in de klas over waarden. Lessen filosofie kunnen helpen om waarden beter te doordenken en leerlingen gevoeliger te maken voor ethische vragen. Vakken die met literatuur, beeldende kunst en muziek te maken hebben, kunnen helpen om na te denken over het goede en het mooie in het leven. Bestuurders, schoolleiders en leerkrachten kunnen met elkaar in gesprek gaan over de vraag welke waarden nu leidend zijn in het onderwijs op hun school en over de vraag hoe sommige waarden een belangrijker plaats in de school zouden kunnen krijgen. Op ouderavonden kan gesproken worden over de waarden waar de school veel belang aan hecht. Als je je een waarde eigen wilt maken, vraagt dat een langer traject; bijvoorbeeld zou je een jaar lang één of twee waarden op school centraal kunnen stellen.

Hoop en vertrouwen

Hoop doet leven. Omgekeerd geldt het ook: zonder hoop geen leven. Zonder hoop zou onderwijs ook niet mogelijk zijn. Een van de meest fundamentele waarden van het christelijke geloof is de hoop. Hoop is iets anders dan optimisme. Hoop is het vertrouwen dat het goede zin heeft en dat uiteindelijk – met Gods hulp – het goede het wint. Pasen is voor christenen de grootste bron van hoop: de dood heeft niet het laatste woord, maar de Liefde.

“Droom! Wees niet bang om te dromen. Droom! Droom van een wereld die nog niet te zien is, maar die zeker zal komen. Hoop doet ons geloven in het bestaan van een schepping die reikt tot aan haar uiteindelijke voltooiing, wanneer God alles in allen zal zijn. Mensen met verbeelding hebben aan de mens wetenschappelijke en technologische ontdekkingen geschonken, hebben oceanen doorkliefd, hebben gronden betreden waar niemand een voet had gezet. Mensen die de hoop hebben gekoesterd, hebben de slavernij overwonnen en hebben betere leefomstandigheden op deze wereld gebracht. Denk aan die mensen.”

Paus Franciscus, algemene audiëntie op 20 september 2017 over 'opvoeden tot hoop'

Net als hoop neemt **vertrouwen** een voorschot op de toekomst. Het is de positieve verwachting die onder meer nodig is om goed te kunnen samenwerken. Als je elkaar vertrouwt, heb je geen maskers nodig om je zelf te beschermen. Er valt dan heel wat druk weg en er ontstaat ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. Vertrouwen is een kernwaarde uit de katholieke traditie, want ‘geloven in God’ is God vertrouwen en je aan God toevertrouwen.

Tijdens de rapportvergaderingen voor de overgang staat een leerling op de agenda die zich door haar gedrag niet erg geliefd heeft gemaakt. Zij is een bespreekgeval. Alle leraren willen haar laten doubleren – op één na. Deze leraar steekt zijn nek uit voor deze zwakke leerling, omdat hij in haar gelooft. Hij heeft er vertrouwen in dat ze het redt. De houding van de leraar kan voor deze leerling een wereld van verschil maken.

In een sfeer van vertrouwen kunnen leerlingen zich ontwikkelen, omdat ze fouten durven maken, en zal er minder gepest worden.

In de Franse film *Les Choristes* (2004) krijgt een werkloze muziekleraar, Clément Mathieu, een baan als surveillant op een internaat voor moeilijk opvoedbare jongens. De school is een harde wereld waar de regels vaak overtreden worden en fouten hard bestraft worden. Clément Mathieu wil de jongens anders behandelen. Hij ziet dat sommige jongens zangtalent hebben en organiseert zanglessen voor zijn klas. Door het zingen raken de jongens meer betrokken en worden ze niet langer alleen maar als probleemgevallen gezien. Een jongetje dat aanvankelijk niet durfde te zingen, blijkt een prachtige stem te hebben. In de film zien we dat hij 50 jaar later een topdirigent is geworden. Hoe zou zijn leven gelopen zijn als Clément Mathieu hem niet gestimuleerd had?

Gespreksvragen

- Welk perspectief wil je je leerlingen meegeven in het leven?
- Gaat het je in het onderwijs om inpassing van een nieuwe generatie in de bestaande maatschappelijke orde of wil je de leerlingen ook vormen tot creatieve en kritische burgers die in de samenleving iets toe te voegen hebben?
- Welke ruimte geef je kinderen om richtinggevende idealen te ontwikkelen? Hoe stimuleer je ze daarin?
- Ga je met de leerlingen in gesprek over wat zij kunnen betekenen voor anderen?
- Hoe biedt jouw school hoop? Waaraan kun je dat concreet zien?
- Hoe geef je vertrouwen aan de leerlingen? Hoe ben je hen nabij en geef je ruimte om te groeien?
- Hoe laat je je leerlingen ervaren dat ze hoop en vertrouwen mogen hebben ondanks terroristische aanslagen, epidemieën en andere drama's?
Hoe begeleid je je leerlingen als zij in hun persoonlijk leven verdrietige dingen meemaken die onomkeerbaar zijn? Hoe kun je hen hoop geven?
- Lees in een groepje Jezus' parabel van de vijgenboom (Lukas 13,6-9). Vertel eerst aan elkaar wat je opvalt in dit verhaal. Bekijk dan met elkaar wat dit verhaal zegt over hoop en vertrouwen. En bespreek vervolgens met elkaar wat de boodschap van deze parabel voor ons kan zijn.

Liefde en solidariteit

Een inspirerende leerkracht of docent beschikt niet alleen over veel kennis en competenties, maar heeft passie voor onderwijs. Deze gedrevenheid is een vorm van **liefde**. Het is: geven om je leerlingen en enthousiast worden van de lesstof. Impliciet is liefde in goed onderwijs altijd aanwezig.

In het christelijk geloof is liefde de belangrijkste waarde. Die waarde hangt samen met het besef dat God van ieder mens houdt. Zelfs in extreme situaties als je er helemaal alleen voor lijkt te staan, mag je rekenen op de liefde van God. Ook al heb je nog zo veel verbeterpunten, jij mag er zijn, want je bent door God gewild; dat besef geeft aan het leven van een gelovige een basis. Jezus Christus is het voorbeeld bij uitstek van gunnende en vergevende liefde. Die onvoorwaardelijke liefde kan je inspireren je medemens te respecteren en te accepteren, ook als dat gepaard gaat met pijnlijke verschillen. Liefde betekent: ik kan niet gelukkig zijn zonder dat ik probeer bij te dragen aan het geluk van mijn klasgenoten, mijn burens, mijn medemensen.

Op sommige scholen vervult de conciërge een bijzondere rol. Hij kent de leerlingen bij naam en staat voor ze klaar als ze hulp nodig hebben om een fietsband te plakken of als er iemand ziek geworden is. Bij belangrijke gebeurtenissen van de school is hij er altijd bij. Door zijn betrokkenheid creëert hij een klimaat op school waarin leerlingen en leerkrachten zich gezien en gewaardeerd voelen en zich veilig weten.

Solidariteit – of anders gezegd: barmhartigheid – leek een ouderwets begrip, maar paus Franciscus heeft het weer helemaal op de agenda gezet, bijvoorbeeld door naar de bootvluchtelingen op Lampedusa te gaan en douches te laten bouwen voor de daklozen in Rome. In 'barmhartigheid' zit het woord 'hart'; het is je hart geven aan wie het moeilijk heeft. Barmhartigheid is het tegenovergestelde van onverschilligheid. Het is je niet laten afschrikken door de problemen waarin anderen zitten, maar gewoon beginnen iets goeds te doen voor de ander.

Jezus heeft laten zien wat barmhartigheid inhoudt. Naar zijn voorbeeld hebben velen in de christelijke traditie zich ingezet hebben voor arme en zieke medemensen. Solidariteit met kinderen in arme delen van de wereld is ook een thema dat op veel katholieke scholen op de agenda staat. Scholen ondersteunen bijvoorbeeld projecten van de Adventsactie of de Vastenactie of ze doen mee aan een schoenendoosactie .

Gespreksvragen

- Hoe straal je als leerkracht of als bestuurder liefde voor je vak uit? Welke frustraties hinderen je misschien daarbij?
- Hoe geef je in de klas aandacht aan solidariteitsacties zoals de Vastenactie?
- Barmhartigheid vooronderstelt dat je de kwetsbaarheid van je medemens en van de natuur niet gebruikt als een gelegenheid om je macht te laten gelden, maar dat je die ander en de schepping met zijn kwetsbaarheid aanvaardt. Hoe leer je je leerlingen om hun medemensen in hun kwetsbaarheid te aanvaarden? Wat betekent dat voor de omgang van leerlingen met elkaar?
- Hoe leer je leerlingen oog te hebben voor mensen die in de samenleving gemarginaliseerd worden? Hoe leer je je leerlingen om de wereld niet alleen vanuit hun eigen perspectief te bekijken?
- Op wat voor manier wordt milieueducatie op jouw school gegeven? Wordt dit ook in een breder levensbeschouwelijk perspectief geplaatst? Leg je daarbij een verband met de opdracht die gelovigen hebben om zorgvuldig om te gaan met Gods schepping?
- Lees in een groepje Jezus' parabel van de verloren zoon (Lukas 15,1-10). Vertel eerst aan elkaar wat je opvalt in dit verhaal. Bekijk met elkaar wat dit verhaal zegt over liefde en barmhartigheid. En bespreek vervolgens welke boodschap dit verhaal volgens jullie nu heeft.

Gemeenschap en vrede

Een typisch christelijke waarde is 'gemeenschap'. Het christendom benadrukt dat gemeenschap fundamenteel is voor het menselijk bestaan. We vinden onze ware identiteit en ons echte zelf in relaties met anderen. Door liefdevolle relaties met medemensen en met God kunnen mensen zichzelf realiseren. Gemeenschap betekent niet dat iedereen hetzelfde moet zijn, maar dat we met onze verschillen zoeken naar harmonie. Ook scholen kunnen we zien als gemeenschappen; door interactie kunnen leerlingen en leerkrachten hun identiteit verder ontwikkelen. Dat gaat het beste in een klimaat van vrijheid en liefde, in een open atmosfeer waarin leerlingen en leerkrachten zich welkom voelen en zich vrij voelen om het beste van zichzelf te geven en te streven naar kennis en waarheid.

Een leerkracht in het voortgezet onderwijs staat aan het begin van de les bij de deur en geeft iedere leerling een hand. Ze kijkt naar het T-shirt van de band waar een leerling fan van is en merkt de vermoeide blik op in de ogen van een ander kind.

Op een middelbare school worden leerlingen uitgenodigd om aan hun leraren te vertellen wat zij nodig hebben om de lessen beter te kunnen volgen. Dat blijkt een groot effect te hebben. Leraren en leerlingen komen daardoor dichter bij elkaar.

Door de oorlog in Oekraïne staat het thema 'oorlog en vrede' volop in de belangstelling. In de Bijbel wordt veel over vrede gesproken. God zelf wordt gezien als iemand die vrede brengt. Vrede is volgens de bijbel niet alleen afwezigheid van oorlog, maar ook respect voor elkaar, rust, veiligheid en voorspoed. En het is verzoening tussen mensen en tussen mensen en God. Gelovigen verwachten dat God eens zal zorgen voor een volmaakte vrede. De profeet Micha beschreef dit treffend: *"De HEER zal rechtspreken tussen machtige volken, over grote en verre naties een oordeel vellen. Dan zullen zij hun zwaarden omsmeden tot ploegijzers en hun speren tot snoeimessen. Geen volk zal nog het zwaard trekken tegen een ander volk, geen mens zal meer weten wat oorlog is. Ieder zal zitten onder zijn wijnrank en onder zijn vijgenboom, door niemand opgeschrikt."* (Micha 4,3-4)

Elke zondag is er in de katholieke Kerk tijdens de eucharistieviering het moment van de vredeswens. De priester herinnert aan wat Jezus tegen zijn leerlingen zei: *"Mijn vrede geef ik u."* De mensen in de kerk worden uitgenodigd om elkaar de vrede van Christus te wensen. Als ze weer naar buiten gaan, nemen ze deze vrede mee naar hun dagelijkse leven en proberen ze er iets van door te geven.

Leerlingmediation

Op sommige basisscholen worden leerlingen uit groep 7 en 8 gevraagd als leerlingmediator. Leerlingmediatoren bemiddelen bij kleine conflicten tussen leerlingen, bij voorbeeld tijdens

het buiten spelen in de pauzes. Leerlingmediatoren worden gekozen door medeleerlingen en leerkrachten en krijgen een speciale training. Zij treden als tweetal op; iedere dag heeft een ander tweetal dienst. Kinderen blijken zeer gemotiveerd te zijn om deze rol te vervullen en zij weten vaak goede resultaten te bereiken. Het beoefenen van mediation geeft hen meer inzicht in de drijfveren van hun medeleerlingen en helpt hen om hun vaardigheden in conflictbeheersing verder te ontwikkelen.

Voor de vrede op school zijn alle leerlingen en alle personeel samen verantwoordelijk. De school is een plaats waar allen zich kunnen oefenen in het behoud en het herstel van vrede. Vrede kun je ook ervaren in momenten van stilte en rust die je samen beleeft.

Gespreksvragen

- Hoe investeer je als school in goede contacten tussen leerlingen onderling, tussen leerlingen en leerkrachten en tussen school en ouders? Welke ruimte is er voor persoonlijk gesprek? Wat vier je samen?
- Hoe geef je op jouw school aandacht aan ethische vragen? Hoe behandel je morele thema's als conflict, verzoening en vrede? Hoe ga je daarbij in op actuele problemen zoals aanslagen en radicalisering?
- Hoe ga je om met de verschillen in normen en waarden onder de leerlingen? Hoe leer je de leerlingen om open en respectvol met elkaar te communiceren?
- Hoe draag je als school bij aan het algemeen welzijn in de wereld?
- Behandel je het antipestprotocol in een bredere levensbeschouwelijke context? Betrek je daarbij christelijke ethische principes zoals "Heb elkaar lief, zoals je jezelf liefhebt" en "Vergeving is beter dan wraak"?
- Zijn er op school plekken en momenten waarop je rust en verstillings kunt ervaren? Hoe kun je zulke plekken of momenten vormgeven?
- Lees in een groepje het eerste deel van het 4^e hoofdstuk van de brief van de apostel Paulus aan de Filippijzen (Fil. 4, 1-9). Vertel aan elkaar wat je hierin opvalt. Bespreek met elkaar wat hierin gezegd wordt over gemeenschap en vrede. En vertel elkaar vervolgens wat dit gedeelte volgens jou nu te zeggen hebben.